

УДК 343.14

Г.Р. Крет,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕВІРКА ДОКАЗІВ У СТРУКТУРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню перевірки доказів, як окремого елемента (етапу) у структурі кримінального процесуального доказування. З'ясовано, що місце перевірки доказів у структурі кримінального процесуального доказування може бути визначене шляхом встановлення її сутності, функціонального призначення та змісту, що дозволить окреслити її співвідношення зі збиранням доказів, їх дослідженням та оцінкою.

Ключові слова: кримінальне процесуальне доказування, перевірка доказів, розумово-практична діяльність, суб'єкти доказування.

Постановка проблеми. У кримінальному провадженні доказування виступає фундаментальною правовою категорією, оскільки визначає сутність та зміст всієї кримінальної процесуальної діяльності. Нормативно закріпивши трьохелементну структуру доказування, законодавець в ч. 2 ст. 91 КПК України в якості одного із елементів (етапів) доказування, поряд із збиранням та оцінкою, визначив перевірку доказів. Разом з тим, давши чітку законодавчу регламентацію збиранню доказів (ст. 93 КПК України) та оцінці доказів (ст. 94 КПК України), законодавець не надав нормативного визначення перевірки доказів як одного із елементів (етапів) доказування, у зв'язку з чим, в науковій літературі висловлюють різні підходи до її сутності, функціонального призначення та змісту, а

окремі науковці взагалі піддають сумніву віднесення перевірки доказів до елементів (етапів) доказування.

Ступінь наукової розробки проблеми. Дослідженню перевірки доказів у кримінальному провадженні присвячені праці Р.С. Белкіна, В.В. Вапнярчука, І.В. Гловюк, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, Л.М. Гуртієвої, М.В. Деева, О.В. Капліної, Є.Г. Коваленка, С.О. Ковальчука, А.О. Ларинкова, Ю.К. Орлова, І.В. Печкурова, О.В. Рибалки, О.С. Самоходкіної, М.І. Смирнова, В.С. Соркіна, М.М. Стоянова, Б.О. Тетенькіна, О.Г. Шило та ін. Безумовно, їхні дослідження мають вагомe значення як для теорії, так і для практики кримінального процесуального доказування, водночас ними сформульовано різні підходи, як до кількісного складу елементів (етапів) доказування, місця

серед них перевірки доказів, так і до її сутності, функціонального призначення та змісту.

Метою статті є дослідження перевірки доказів як окремого елемента (етапу) доказування у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. У ч. 2 ст. 91 КПК України перевірка доказів, поряд із збиранням та оцінкою, визначається законодавцем в якості окремого елемента (етапу) доказування. Такої позиції дотримується й більшість науковців. Водночас, низка вчених не відносить перевірку доказів до числа самостійних елементів (етапів) доказування [1, с. 34] або відходить від традиційного підходу до її розуміння, по-різному визначаючи її місце у структурі кримінального процесуального доказування.

Так, одна група вчених розглядає перевірку доказів в якості складової частини інших елементів (етапів) доказування, що виділяються ними, — збирання доказів [2, с. 196], їх дослідження [3, с. 18; 4, с. 194] або оцінки [5, с. 112]. Друга група вчених вказує на тотожність перевірки доказів з іншими пропонованими у теорії кримінального процесу елементами (етапами) доказування — дослідженням доказів [6, с. 78; 7, с. 114; 8, с. 21] чи їх оцінкою [9, с. 38]. Третя група вчених оперуючи термінами «перевірка доказів» та «дослідження доказів», диференціює їх застосування або залежно від галузі наукового знання (перше більшою мірою звертає увагу на зовнішній аспект зазначеної діяльності і частіше використовується у кримінально-процесуальному розумінні, а друге — підкреслює змістовний аспект діяльності у сфері доказування і вживається переважно в криміналістиці) [10, с. 9], або від виду процесуального джерела доказів (для позначення перевірки ре-

чових доказів більш точним є термін «дослідження», до джерел доказів, які мають інформаційно-словесне вираження, правильніше застосовувати термін «перевірка») [11, с. 19].

Місце перевірки доказів у структурі кримінального процесуального доказування може бути визначене шляхом встановлення її сутності, функціонального призначення та змісту, що дозволить окреслити її співвідношення зі збиранням доказів, їх дослідженням та оцінкою.

Більшість вчених, які виділяють перевірку доказів в якості самостійного елемента (етапу) доказування вказують, що за своєю сутністю вона являє собою розумово-практичну діяльність [12, с. 213; 13, с. 312; 14, с. 125; 15, с. 203; 16, с. 255; 17, с. 282; 18, с. 109]. Водночас, у доктрині кримінального процесу сутність перевірки доказів нерідко або зводиться до діяльності суто розумової [9, с. 37-38] чи суто практичної [11, с. 15-16], або тлумачиться диференційовано: як практична процесуальна діяльність сторін судового провадження та як розумова, логічна діяльність суду, що виступає складовою частиною здійснюваної ним оцінки доказів [19, с. 88].

Проте, зведення перевірки доказів до розумової діяльності не дозволяє врахувати можливість отримання у процесі її здійснення нових доказів та унеможливорює відмежування перевірки доказів від їх оцінки, а до практичної діяльності, навпаки, — не дозволяє врахувати розумову діяльність з аналізу та співставлення доказів, що призводить до неможливості розмежування перевірки доказів та їх збирання. Диференційований підхід до перевірки доказів також недостатньо повно відображає її сутність, оскільки, з однієї сторони, не враховує практичну

діяльність суду та розумову діяльність сторін кримінального провадження, спрямовану на перевірку доказів, а, з іншої, — призводить до змішування понять «перевірка доказів» та «оцінка доказів».

Мета перевірки доказів, як і її сутність, також неоднозначно розуміється вченими. Так, більшість вчених здійснює спробу визначити мету перевірки доказів за допомогою вказівки на необхідність встановлення тих або інших їх процесуальних властивостей. Зокрема, Ю.К. Орлов, Л.Д. Удалова та Н.А. Якубович вказують, що метою перевірки доказів є встановлення їх доброякісності [7, с. 114; 18, с. 109; 20, с. 302], К.В. Антонов, О.В. Сачко, В.М. Тертишник і В.Г. Уваров — з'ясування доброякісності, придатності зібраних доказів для встановлення фактів, що належать до предмета доказування [21, с. 80], Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна та О.Г. Шило — з'ясування питання про належність, допустимість, достовірність доказів і достатність їх сукупності [15, с. 203], Л.М. Гуртієва та М.В. Деев — виявлення належності, допустимості та достовірності зібраних доказів [12, с. 213; 22, с. 249], Н.З. Рогатинська — визначення їхньої доброї якості, достовірності, повноти та законності їх отримання [23, с. 234], В.М. Осипкін і В.І. Рохлін — встановлення процесуальної правильності, достовірності, обґрунтованості та об'єктивності доказів [8, с. 24-25]. Шляхом вказівки на процесуальні властивості доказів визначає мету їх перевірки й Б.О. Тетенькін, який розглядає останню як «встановлення допустимості вихідних доказових матеріалів, зібраних у процесі доказування, визначення джерел доказів і вилучення з них належної та достовірної доказової інформації» [11, с. 15-16]. Наводячи визначення

мети перевірки доказів, Н.А. Зігура вказує на її спрямованість на всебічне та повне з'ясування якостей і властивостей доказів, що перевіряються, тобто встановлення відповідності або невідповідності відомостей, які містяться у доказах, що перевіряються, фактам та обставинам, які мають значення для правильного вирішення кримінальної справи [3, с. 18]. Схожу позицію відстоює І.В. Печкуров, який відзначає двоєдиність мети перевірки доказів: встановлення відповідності або невідповідності змісту доказової інформації подіям дійсності, що фактично відбулися, та перевірка процесуальної форми доказів, її відповідності вимогам кримінально-процесуального закону [24, с. 235].

Проте, за такого підходу мета перевірки також зводиться до необхідності встановлення процесуальних властивостей доказу: відповідність змісту доказової інформації подіям дійсності є критерієм достовірності доказів, а дотримання процесуальної форми — їх допустимості. Безперечно, що під час перевірки доказів підлягає встановленню достовірності доказу, а в окремих випадках — його належності і допустимості.

Водночас, по-перше, встановлення цих властивостей виступає предметом перевірки доказів, а не її метою, що свідчить про допущене вченими змішування понять, які мають різне етимологічне значення. Так, у сучасній українській мові термін «мета» визначається як те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль [25, с. 661], термін «ціль» розглядається як його синонім — те, до чого прагнуть, чого намагаються досягти; мета [25, с. 1588], а термін «предмет» визначається як те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого-, чого-небудь [25, с. 1104]. Таким

чином, зведення перевірки доказів до необхідності встановлення їх процесуальних властивостей лише вказує на загальну спрямованість цієї розумово-практичної діяльності, але не дозволяє визначити її кінцевий результат, якого прагне суб'єкт доказування. Предмет перевірки та оцінки доказів, на думку Ю.К. Орлова, взагалі не може бути критерієм їх розмежування, оскільки він сам є похідним, а за його застосування «можна довго переносити ті або інші властивості доказів із перевірки в оцінку чи, навпаки, складати різноманітні їх комбінації» [7, с. 117].

По-друге, належність, допустимість і достовірність доказів можуть встановлюватися під час їх збирання і підлягають обов'язковому встановленню у ході оцінки доказів, у зв'язку з чим визначення перевірки доказів шляхом вказівки на необхідність встановлення їх властивостей не дозволяє чітко відмежувати її від збирання та оцінки доказів.

Окремі вчені відходять від традиційного підходу до визначення мети перевірки доказів і не включають до неї необхідність встановлення їх процесуальних властивостей. Так, на думку А.А. Козленко та О.В. Рибалки, метою перевірки доказів виступає підтвердження або спростування доказу, який перевіряється [26, с. 79; 27, с. 19]. Наведена позиція є більш логічною за рахунок здійсненої вченими спроби визначити мету перевірки доказів шляхом вказівки на її кінцевий результат, але недостатньо повною, оскільки не враховує можливість встановлення логічної узгодженості доказів. В контексті викладеного, слід погодитись із С.О. Ковальчуком, який, вказує, що перевірка речових доказів здійснюється з метою їх підтвердження та встановлення логічної

узгодженості з іншими наявними на момент перевірки і додатково отриманими під час її проведення доказами або спростування речових доказів [13, с. 292; 28, с. 160].

Зміст перевірки доказів складає сукупність способів, які використовуються суб'єктами доказування для досягнення її мети. Досліджуючи зміст перевірки доказів, більшість вчених до числа способів, за допомогою яких вона здійснюється, відносить співставлення одного доказу з іншим і збирання нових доказів [6, с. 78; 7, с. 114; 8, с. 24; 13, с. 312; 20, с. 439; 22, с. 249; 27, с. 19; 28, с. 161; 29, 81-82; 30, с. 21; 31, с. 36; 32, с. 83]. Водночас, окремі вчені в якості способів перевірки доказів додатково виділяють аналіз кожного доказу [7, с. 114; 13, с. 312; 17, с. 281; 20, с. 439; 22, с. 249; 29, с. 79; 30, с. 21; 31, с. 36; 32, с. 83; 33, с. 116; 34, с. 141-142], його синтез [13, с. 312; 16, с. 254-255; 17, с. 281; 29, с. 80; 30, с. 21; 33, с. 116-117], дослідження доказу [8, с. 24; 20, с. 439], встановлення джерел доказів [6, с. 78; 31, с. 36], планування необхідних слідчих, оперативних та інших заходів [8, с. 24].

Узагальнюючи наведені позиції, потрібно відзначити, що аналіз і синтез кожного окремого доказу та його співставлення з іншими доказами є способами його пізнання. При цьому, як вказує С.О. Ковальчук, аналіз і синтез використовуються для пізнання доказу поза зв'язком з іншими доказами, а його співставлення з іншими доказами передбачає порівняння їх змісту, яке дозволяє встановити логічну узгодженість доказів або виявити суперечності між ними [29, с. 79]. Збирання нових доказів також доцільно розглядати в якості самостійного способу перевірки, оскільки воно спрямоване як на підтвердження

доказу, що перевіряється, та встановлення його логічної узгодженості з іншими доказами, так і на усунення виявлених суперечностей між ним та іншими наявними доказами.

Що ж стосується планування слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, то воно виступає необхідним елементом (етапом) їх проведення, що дозволяє охопити їх збиранням нових доказів як способом перевірки доказів. Дослідження доказів, як і встановлення їх джерела, під час досудового розслідування здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а під час судового провадження — шляхом проведення судових дій, у зв'язку з чим воно також охоплюється збиранням нових доказів.

Висновки. Викладене дозволяє визначити перевірку доказів як розу-

мово-практичну діяльність суб'єктів доказування, розумова складова якої полягає у аналізі і синтезі кожного окремого доказу та його співставленні з іншими доказами, а практична — у збиранні суб'єктами доказування нових доказів, з метою встановлення логічної узгодженості доказу, який перевіряється з іншими доказами або його спростування.

Враховуючи відсутність у КПК України окремої статті, присвяченої розкриттю сутності перевірки доказів, вважаємо за доцільне підтримати позицію тих науковців [13, с. 313-314; 33, с. 121], які пропонують доповнити кримінальний процесуальний закон нормою, яка б закріплювала порядок перевірки доказів стороною обвинувачення, стороною захисту, потерпілим та представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соркин В.С. Особенности процессуального доказывания в уголовном судопроизводстве: Монография. Гродно: ГрГУ, 2002. 95 с.
2. Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 632 с.
3. Зигура Н.А. Компьютерная информация как вид доказательств в уголовном процессе России: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Челябинск, 2010. 20 с.
4. Стоянов М.М. Властивості доказів у кримінальному процесі України: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2010. 245 с.
5. Ларин А.М. Мельникова Э.Б., Савицкий В.М. Уголовный процесс России. Лекции-очерки; под ред. В.М. Савицкого. М.: БЕК, 1997. 314 с.
6. Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. М.: Норма, 2007. 528 с.
7. Орлов Ю.К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. М.: Юрист, 2009. 175 с.
8. Осипкин В.Н., Рохлин В.И. Доказательства: Серия «Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе»; науч. ред. Б.В. Волженкин. СПб.: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 1998. 32 с.

9. Давлетов А.А. Основы уголовно-процессуального познания: Автореф. ... дисс. д-ра юрид. наук: 12.00.09. М., 1993. 45 с.
10. Самоходкина О.С. Доказывание при производстве по уголовным делам в суде первой инстанции: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ростов н/Д, 2006. 209 с.
11. Тетенькин Б.А. Проверка доказательств в структуре уголовно-процессуального доказывания: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 1983. 22 с.
12. Деев М.В. Кримінально-процесуальне доказування та його елементи. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 3-2. Том 2. С. 212-215.
13. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.
14. Кримінальний процес: Підручник / За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. К.: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
15. Кримінальний процес: Підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
17. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. 768 с.
18. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України: загальна частина: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 152 с.
19. Сібільова Н.В. Сучасні проблеми організації та функціонування в Україні судової влади. Питання боротьби зі злочинністю. Вип. 10. Х.: Право, 2005. С. 79-89.
20. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Р.С. Белкин, А.И. Винберг, В.Я. Дорохов, Л.М. Карнеева и др.; ред. кол.: Н.В. Жогин (отв. ред.) и др. 2-е изд., исправ. и доп. М.: Юридическая литература, 1973. 736 с.
21. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / К.В. Антонов, О.В. Сачко, В.М. Тертишник, В.Г. Уваров / За заг. ред. В.М. Тертишника. К.: Алерта, 2015. 294 с.
22. Гуртієва Л.М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 248-253.
23. Рогатинська Н.З. Деякі проблеми щодо доказування та його елементів за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. № 2. С. 230-235.
24. Печкуров И.В. Понятие и содержание проверки доказательств в уголовном судопроизводстве. Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Право. 2014. № 4. С. 232-242.

25. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
26. Козленко А. Некоторые аспекты признания доказательств относимыми в уголовном производстве. *Leges et viae*. 2017. № 3/2. С. 76-80.
27. Рибалка О.В. Значення кримінально-процесуального доказування. *Адвокат*. 2011. № 10 (133). С. 15-21.
28. Ковальчук С.О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування. *Вісник Чернівецького університету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 3. С. 158-171.
29. Ковальчук С.О. Аналіз, синтез і співставлення з іншими доказами як способи перевірки речових доказів під час кримінального провадження. *Верховенство права*. 2017. № 5. С. 78-84.
30. Курзинер Е.Э. Актуальные вопросы доказывания в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Челябинск, 2009. 29 с.
31. Ларинков А.А. Вопросы проверки доказательств на стадии судебного разбирательства: теоретические и практические аспекты. *Криминалисть*. 2013. № 1. С. 31-36.
32. Смирнов М.І., Гловюк І.В. Кримінальний процес України: Навчально-методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2008. 370 с.
33. Багрій М.В. Використання непрямих доказів у кримінальному судочинстві України: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2010. 217 с.
34. Безлепкин Б.Т. Уголовный процесс России: Учебное пособие. М.: ТК Велби, Издательство «Прспект», 2004. 480 с.

Крет Г.Р.

Проверка доказательств в структуре криминального процессуального доказывания.

Аннотація. Стаття посвящена дослідженню перевірки доказательств як окремого елемента (етапа) в структурі кримінального процесуального доказывання. На основі аналізу наукових підходів встановлено, що місце перевірки доказательств в структурі кримінального процесуального доказывання може бути визначено шляхом встановлення її сутності, функціонального призначення та змісту, що дозволить визначити її співвідношення до збирання доказательств, їх дослідження та оцінки.

Встановлено, що по своїй суті перевірка доказательств представляє собою умовно-практичну діяльність, метою якої є підтвердження перевіряемого доказательства та встановлення його логічної узгодженості з іншими доказами або його опроверження. Зміст перевірки доказательств складає сукупність способів, використовуваних суб'єктами доказывання для досягнення її цілей. Такими способами є співставлення одного доказательства з іншим та збирання нових доказательств.

Підтримано пропозицію вчених про необхідність доповнення кримінального процесуального закону нормою, якою закріпить порядок перевірки доказательств стороною обвинення, стороною захисту, потерпевшим та представителем юридичної особи, в стосунку до якого здійснюється процесуальне виробство.

Ключевые слова: кримінальний процесуальний доказывання, перевірка доказательств, умовно-практична діяльність, суб'єкти доказывання.

G. Kret

Verification of evidences in the structure of criminal procedural proof.

Summary. The article is devoted to the research of verification of evidences as a separate element (stage) in the structure of criminal procedural proof. Based on the analysis of scientific approaches, it was found that the place of verification of evidences in the structure of criminal procedural proof can be determined by establishing its essence, functional purpose outline and content, which will outline its relationship with the collecting of evidences, their researching and evaluating.

It has been established that by its nature, verification of evidences is a mental and practical activity, whose purpose is to confirm the evidence, being tested, and to establish its logical consistency with other evidences or its refutation. The content of verification of evidences is a set of methods, used by the subjects of proof to achieve of its purpose. Such methods are to compare of one evidence with another and to gather of new evidences.

The proposal of scholars on the need to supplement the criminal procedural law by the norm, which would fix the procedure of verification of evidences by the prosecution side, the defence side, the victim and the representative of the legal entity, in respect of which the proceedings are being conducted, was supported.

Keywords: criminal procedural proof, verification of evidences, mental and practical activity, subjects of proof.

